

דקדוקי מילים וטעמים וחלקם בעלי שינוי משמעות והזרכה לקורא בפרשת נצבים ובהפטרה ובתחילת וילך ובקריאות ראש-השנה

כט יב יְהִי־לָךְ: געיה ביו"ד הראשונה, בדומה לו בהמשך פס' יח. **לְאֱלֹהִים**: האל"ף כלל אינה נשמעת

כט יד וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פָּה: יש להאזין מעט את קריאת התיבה **פָּה** להסמיכה לקודמתה¹

כט טו אֵת אֲשֶׁר־יִשְׁבְּנוּ: טעם מרכא על תיבת **אֵת** בלבד

כט יט יַעֲשֶׂן: העי"ן בשווא נח. **וְרִבְצָה בּוֹ**: טעם נסוג אחור לרי"ש, הבי"ת אחריה בשווא נע; דגש חזק בבי"ת השנייה מדין אתי מרחיק

כט כב כְּמִהַפְּכֹת: הה"א בשווא נח

ל ה וְהִבִּיאָךְ: העמדה קלה בוא"ו תאפשר לבטא נכונה את הה"א שלאחריה

ל יא וְלֹא רַחֲקָה: המילה **וְלֹא** בטעם מרכא ואינה מוקפת

ל יג יַעֲבֹר־לָנוּ: הבי"ת בקמץ קטן

ל טז וּבִרְכָךְ: געיה בבי"ת והכ"ף הראשונה בשווא נח

ל כ וּלְדַבָּקָה־בּוֹ: הדל"ת בקמץ קטן והבי"ת השנייה רפויה. **לְאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם**: שני תבירים רצופים. **וְלִיעֲקֹב**: געיה תחת השורק אך השווא בלמ"ד נותר נח

הפטרת נצבים ישעיהו סא י – סג ט:

סא י כַּחֲתָן: העמדה קלה בכ"ף להדגשת הסגול המורה על מיועד. **תַּעֲבֹדָה**: העי"ן בשווא נח

סב ב וְקָרָא לָךְ: טעם נסוג אחור לקו"ף

סב ו אֶל־דָּמִי: הטעם במ"ם לא בדלי"ת, כן הדבר בפסוק הבא

סב ח יִגַּעַת: העי"ן בפתח

סב ט מֵאֲסָפִיו: אין געיה באל"ף והסמ"ך בשווא נח. **וְהִלָּלוּ**: למ"ד ראשונה בשווא נע

סב י הַמִּסְלָה: געיה בה"א והמ"ם בשווא נע²

סב יב נַעֲזֹבָה: העמדה קלה בנו"ן למנוע הבלעת הגרונית החטופה אבל הטעם בזי"ן מלעיל

סג א מִבְּצָרָה: הבי"ת בקמץ קטן

סג ב בָּגַת: הבי"ת בשווא ולא בפתח

סג ג וְאֶדְרָכֶם: במונח לא בפשטא; בפסוקים אלה יש להבחין אם הוי"ו בשווא או בפתח.

סג ה וְתֹשַׁע־לִי: מהפך כהטעמה משנית בת"ו, עם זאת יש געיה בש"ן למנוע את הבלעת הגרונית. **סִמְכָתְנִי**: הכ"ף מוטעמת וקמוצה (קמץ רחב), הת"ו אחריה בשווא נח

סג ט כתיב **לֹא, לֹא** קרי אין הבדל בקריאת המילה אבל על הקורא לזכור שהקרי שונה כאן מהכתיב

תחילת וילך

לא ו אֶל־תִּירְאֻ: געיה בת"ו והרי"ש אחריה בשווא נע, דין דומה בהמשך פס' יב **וַיִּירָאוּ**.

יעֲזֹבֶךְ: הכ"ף דגושה

¹ על מנת למנוע שיבוש ההפסק בין המילים כתוצאה מצירוף הטעמים תביר-טפחא, שלא יישמע כאילו כתוב וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ - פֶּה עִמָּנוּ הַיּוֹם

² בן אשר היא מנוקדת בחטף-פתח ואין זה אלא על מנת להורות על קריאה בשווא נע

הרב ישי אביעזר הרב ישי אביעזר, עוסק במתודיקה של הוראת המקרא והתלמוד, לומד ומלמד בישיבה "הרמה" בקריות. ybd320@gmail.com

ברית בהמשכים

הרמב"ן מבחין בין חומש דברים לשלושת החומשים שקדמו לו. נוכל ללכת בעקבותיו ועל פי זה להבחין גם בין "ברית סיני" ל"ברית מואב"³ כך כתב רמב"ן בפירושו (וי' כו:טז):

והכלל, כי הקב"ה כורת הברית הזאת (בסיני)... כי הדיבור מפי הגבורה ובלשון עצמו: **אֶעֱשֶׂה** (שמות ג, כ ועוד), **יִסְרֹתִי**, **וְהִכִּיתִי**. ולכן אמר: **אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה אֲשֶׁר נָתַן יְיָ בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** (ויקרא כ, כו), כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת. אבל במשנה תורה אמר: **"וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמָע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו** (דברים כח, טו)... וזהו מאמר רבותינו (עפ"י מגילה לא ע"ב): קללות שבתורת כוהנים בלשון רבים, ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן. ושבתורה בלשון יחיד, ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן, כי הגבורה עשתה משה עליה ביו ובין כל ישראל.

לדבריו, הברית בערבות מואב היא ברית נוספת שראה משה לנכון לשוב ולכרות בין העם לאלוהיו. אך אין הוא עונה בפירושו על השאלה, מה ראה משה לעשות זאת?⁴ לפי התנחומא (כאן), היה צריך משה לשוב ולכרות ברית נוספת בגלל חטא העגל:

ולמה כרת הקב"ה עימהן כאן? מפני שאותו הברית שכרת עימהן בסיני בטלחה, ואמרו: **"אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ"** (שמות לב, ד). לפיכך חזר וכתב עימהן כאן, וכתב עליה קללה למי שחוזר בדבריו.⁵

לשיטתו חטא העגל הוא הפרה של "ברית סיני", מפני שהוא נעשה תוך כדי ההמתנה לקבלת הלוחות. הברית, המופרת תוך כדי כריתתה, מצריכה ברית אחרת, מתוקנת. אך אפשר שעלולים ושמונה שנים אחרי חטא המרגלים, הצריכו ברית חדשה, כפי שהצריכו את משה לשוב ולומר את משנה תורה, כי במדבר מתו כל מוציאי דיבת הארץ והנוהים אחריהם, ופנים חדשות עומדות להיכנס אל הארץ.

א"ה. אני מנסה להבין, לולא חטא המרגלים, לא היה צורך בספר משנה תורה? ומה עם כל ההלכות שלא נאמרו כלל בחלקים הקודמים של התורה? כמו גט וייבום ומעשר שני וכו'.⁶ בנוסף לחזרה חיונית בתוספת דינים גם בשאר המצוות, הרמז הקל למצוות ביכורים בספר שמות (כג יט; לד כו) יכול להשתוות למצווה המפורטת בתחילת כי-תבוא? ברית חדשה, נחא. אבל משנה תורה?

יש להקשיב היטב למילים שמשה אומר, המשנות את אופייה של הברית השנייה מהראשונה: **"אַתֶּם נֹעֲבִים הַיּוֹם כְּלָכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם... לְעִבְדָּךְ בְּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ... לְמַעַן חֻקִּים אֲתָךְ הַיּוֹם לֹא לְעַם"**. אפשר להבין את הצורך בברית נוספת אחרי חטא העגל ואחרי חטא המרגלים. אך מה עניינן של המילים: **"לְמַעַן חֻקִּים אֲתָךְ הַיּוֹם לֹא לְעַם"**? כל המלווה את ישראל מאז יציאת מצרים יודע שברית סיני הפכה את השבטים לעם. כך הורה ה' למשה להודיע לבני ישראל במעמד הר סיני: **"כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתֹגִיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל... אִם שְׁמוּעָה תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמַּרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים... וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכֶּת כְּהֻנִּים וְגוֹי קָדוֹשׁ"** (שם יט:ג-ו). מה מיוחד היום, שהוא יומו האחרון של משה, שעליו להדגיש ולומר **"לְמַעַן חֻקִּים אֲתָךְ הַיּוֹם לֹא לְעַם"**? יתרה מזאת: על המילים האלה הוא חוזר לא פעם ולא פעמיים. בתיאור הטקס של הר גריזים והר עיבל (כז:ט) נאמר: **"וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הָלוּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִסְכַּת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעַם לַה' אֱלֹהֶיךָ"**. ועוד קודם לכן הוא אומר: **"אֵת ה' הָאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לְךָ לֵאלֹהִים... וְה' הָאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לֹא לְעַם סִגְלָה כְּאֲשֶׁר דִּבַּר לְךָ... וְלִהְיוֹתָ עִם קָדֹשׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבַּר"**.

לשוננו של משה בכתוב זה, תואמת ללשון ה' בהר סיני. הוא נוטל את המילים משם ושב ומדהדד אותן לישראל. הוא מדגיש ואומר פעמיים **"כְּאֲשֶׁר דִּבַּר"**, וכוונתו למעמד הר סיני.⁷ הוא קושר את הברית השנייה

³ "ברית מואב" נכרתה בעבר הירדן המזרחי, ביומו האחרון של משה ובנוכחותו (רש"י כז:ט), כמאמר הכתוב: **"אַתֶּם נֹעֲבִים הַיּוֹם... לְעִבְדָּךְ בְּבְרִית ה'"**. אך סיום טקס הברית נערך במעמד הר גריזים והר עיבל, בשכם עם יהושע. לפיכך הברית הראשונה היא ברית המדבר והברית השנייה היא ברית ארץ ישראל.

⁴ דבריו של רמב"ן שם להבדיל בין הבריתות, כהבדלה שבין גלות ראשונה לשנייה, אין בהם אלא רמז לישראל, כדבריו על שני חורבנות ושני בתי מקדש אך אינם עונים על השאלה.

⁵ בגרסה עלפנינו כתוב: **"לפיכך חזר וכתב עימהן בחורב"**, אך בחילופי הגרסאות שם מובא: **"חזר וכתב עימהן כאן"**. עוד יש לעיין היטב בדבריו: **"שלוש בריתות כרת הקב"ה כשיצאו ממצרים"**, מה מקומן של שלוש הבריתות.

⁶ במניין המצוות בספר החינוך, יש בסוף ספר במדבר תיג מצוות; בספר דברים נוספו מאתיים מצוות!

⁷ ראו רש"י, שאת הראשונה הוא קושר למילים בסיני **"וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה"**, ואת השנייה למילים **"וְהִיִּיתֶם לִי קָדְשִׁים"** (ויקרא כ, כו). אפשר שרש"י לא קשר את השנייה למילים בסיני: **"וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכֶּת כְּהֻנִּים וְגוֹי קָדוֹשׁ"**, בגלל החזרה הנפולה של המילים **"כְּאֲשֶׁר דִּבַּר"**.

לראשונה, כאומר: המשברים הלאומיים שעשו את המצב מאז הברית הראשונה, מצריכים לשוב ולחדש אותה בשנית. אך יש הבדל בין לשון ה' בסיני "והייתם לי", "וזאת תהיו לי", לבין "היום הזה נחית". אם בסיני היה דבר ה' על העתיד, הרי שהיום התקיים דברו.

רצונו להדגיש שהברית הראשונה הביאה אותם לארבעים שנות מדבר, אך זו השנייה מכניסה אותם אל הארץ. שבטים אינם יכולים להפוך לעם בלי ארץ. זאת הייתה ההודעה למשה כבר בסנה. ההתנגדות של משה לתוכנית והתלונה בסוף פרשת "שמות", הביאה לתוכנית חמש הפעימות של "והוצאתי", "והצלת", "וגאלתי", "ולקחתי", "והבאתי", וירושת הארץ. משבר המרגלים, שעבר את המסע ממצרים לירושלים, השאיר את בני ישראל במעמד שבטי ולא הפך אותם לעם. רק ביומו האחרון של משה: "בן מאה ועשרים שנה אגבי היום" (לא:א), בא השינוי.⁸

לזה יש להוסיף, כיצד הארץ מאחדת את הפרטים היושבים בה, וגורמת להם להיות מעורבים זה בזה, ולמעשה הופכת אותם לעם:

הַנִּסְתָּרִית לַח' אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלִית לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת (דברים כט, כח). למה נקוד על "לנו ולבנינו" ועל ע"ן שב"עד" [עולם]? מלמד שלא עושה על הנסתר עד שעברו ישראל את הירדן, דברי ר' יהודה. אמר לו ר' נחמיה: וכי עושה על הנסתר לעולם? והלא כבר נאמר "עד עולם"? אלא כשם שלא עושה על הנסתר כך לא עושה על עושי שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן (סנהדרין מג ע"ב).

הן לר' יהודה הן לר' נחמיה, הירדן הוא הגבול המבדיל, המשנה בין הנהגת ה' במדבר להנהגה הארצישראלית.

עוד יש להוסיף את דבריו של משה, השונים מהברית הראשונה: "וְלֹא אֶתְכֶם לְבִדְכֶם אֲנִי כִּתְּתִי אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת הָאֱלֹהִים הַזֹּאת. כִּי אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנֶנּוּ פֶה עִמָּנוּ עִמָּד הַיּוֹם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֶת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֶה עִמָּנוּ הַיּוֹם. הַבְּרִית הַזֹּאת נִכְרַתְתָּ עִם כָּל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים. הַעוֹמְדִים כְּאֵן כּוֹרֵתִים בְּרִית כְּנִצִּיגִי הָעַם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.⁹ מורשה של תורה יש לה משמעות רק עם מורשה של ארץ ישראל. הכתובים: "וְנִתְּתִי אֶתְּךָ (=את ארץ ישראל) לְכֶסֶם מוֹרָשָׁה (שמות ו, ח)" ו"תורה צוה לנו משה מורשה" (דברים לג, ד) אינם יכולים להיפרד זה מזה.

נמצא ש"ברית מואב" ממשיכה את "ברית סיני" ואינה באה במקומה. אם הברית השבטית בסיני הייתה על התורה, מוסיפה עליה "ברית מואב" את הברית על התורה והארץ. הקשר בין הברית של ארץ ישראל לראש השנה, הוא חידוש של עזרא הסופר: "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: עזרא תיקן להן לישראל שיהיו קורין קללות שבתורת כוהנים קודם עצרת, ושבתמשה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא? אמר אבבי ואיתימא ריש לקיש: כדי שתכלה השנה וקללותיה" (מגילה לא ע"ב).¹⁰ מאה קללות של ברית ארצישראלית מסתלקים על ידי מאה קולות של שופר.

א"ה, מנהג מאה קולות השופר הוא מאוחר למדי. במנהג אשכנז המובהק המערבי אין הוא קיים עד היום. תוקעים שלושים קולות לפני תפילת מוסף; בחזרת הש"ץ תוקעים עשרה קולות נוספים (תשר"ת למלכיות, תש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות), ותו לא.

שלחן ערוך אורח חיים תקצב א מחזיר שליח צבור התפלה, ותוקעין על סדר הברכות למלכיות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת.

קטע מלוח מנהגי אשכנז לשנת תשעט

כפי שהתקבלה ההנהגה בדורות האחרונים, תוקעים בגמר התפילה ששים תקיעות נוספות, בקרבת מקום למושב הרב ולא על הבימה, להורות שכבר יצאו ידי חובה בארבעים התקיעות דמיושב ודמעומד. לפני 'עלינו לשבח' תוקעים שלושים תקיעות, ואחר 'אנעים זמירות' תוקעים שוב שלושים תקיעות, ולאחריהן אומרים שיר של יום ו' שיר מזמור לאסף.¹¹ בכל התקיעות שאחר חזרת הש"ץ – שהונהג לתקען רק בדורות האחרונים – תוקעים 'שברים-תרועה' בנשימה אחת, וכך מקריאם המקרא. בימינו יש נוהגים בתקיעות שאחר 'אנעים זמירות' להשמיע את הקולות של 'תקיעה', 'שברים' ו'תרועה' כמנהג מורת אירופה.¹²

לכן הרמז של מאה תקיעות כנגד מאה קללות, הוא פרפרת בנוי על מנהג מאוחר יחסית שאינו נוהג בכל מקום.

⁸ אילו לא חטאו ישראל בעגל ובמרגלים, היו הופכות המילים מסיני את השבטים לעם. מתן תורה ו"אחד עשר יום מחרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע" (דברים א, ב) (ורש"י שם), היו מכניסים את השבטים כעם בן חורין לארצו.

⁹ על אף שהגמרא משתמשת בביטוי "מושבע ועומד מהר סיני" כדי לחייב על המצוות (ראו שבועות כב ע"ב; כה ע"א), אין הדבר מפורש בברית סיני כי אם בברית ארץ ישראל.

¹⁰ ראו שם את הקשר שבין הברית הארצישראלית קודם ראש השנה, לבין ברית סיני קודם שבועות.

¹¹ כלי יקר לר' אפרים מלונטשין (נפטר בשנת לפני כארבע מאות שנה). "לעברך בגרית" (דברים כט, יא).

¹² מודעת זאת שתקיעות אשכנז מערב המובהק, שונות מהתקיעות הרגילות גם בתקיעה וגם בשברים ותרועה.

שתי הבריתות שבות ונכרתות איתנו בקול שופר בראש השנה. כמו "קול השופר הולך וְחֹזֵק מְאֹד (שמות יט, יט)" בסני¹³ וכמו שופרות היובלים בכיבוש יריחו. לומר לך שאין להפריד בין התורה לארץ ישראל, ויש להתחייב על כך בכל שנה ושנה.
ע"כ מהרב ישי אביעזר נר"ו

כט טז וְתָרָאוּ אֶת־שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גְּלִלְיָהֶם עַץ וְאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם:
מספר תורת הטעמים של ידידנו הרב אברהם ויסבלום נר"ו עמ' שלד
בפשטות: וְתָרָאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גְּלִלְיָהֶם – עַץ וְאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב, אֲשֶׁר עִמָּהֶם.
אמנם הטעמים פיסקו: עַץ וְאֶבֶן / כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם: רק על הכסף והזהב נאמר הלשון אֲשֶׁר עִמָּהֶם, ועל פי זה ביאר רש"י: אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי, לפי שאין הגוים יראים שמא יגנבו, אבל של כסף וזהב, עמָהֶם בחדרי משכיתם הם, לפי שהם יראים שמא יגנבו. עכ"ל. והערה. ור"ש ב"ר הירש ביאר ע"פ פירוש רש"י במסכת עבודה זרה (נא ב בא"ד א"כ לא) שכסף וזהב אשר עמָהֶם הוא כסף וזהב שמניחים עובדי האלילים עם שיקוצי עץ ואבן – כדי לקשטן (תבת עמָהֶם על העץ והאבן, הכסף והזהב אשר עם העץ והאבן ושיעורו: עץ ואבן [וכסף וזהב אשר עמָהֶם]).

כט כג מִה חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: מהספר תורת הטעמים מהרב אברהם ויסבלום נר"ו עמ' תקם
חרי-אף פירושו חימום כעס, ובדרך כלל הוא דבר אחד. כמו מִחְרֹן אָפּוֹ, הַגָּדוֹל (מלכים ב כג כו), ואף כאן לכאורה הפיסוק שצריך להיות הוא מִה חָרִי הָאֵף, הגדול.
אבל הטעמים פיסקו מִה חָרִי / הָאֵף הַגָּדוֹל. שאלת הדור האחרון תהיה על מה נתלהט הכעס הגדול הזה, מה גרם לאף הגדול להתחמם?
בהערה. ונראה שהטעם לזה הוא כיון שלא שייך לשאול ימה חרי האף, הגדולי כי אין השואל רוצה לדעת מהו חרון האף, שהרי הוא רואה אותו לנגד עיניו – גפרית ומלח... אלא עיקר שאלתו הוא מדוע בא חרון האף. נמצא שהשאלה היא על תחילת החרון. כלומר מה גרם למדת הכעס הגדולה הזו שאנו רואים – להתחמם.
א"ה. יש לציין שגם כאן יש אזהרה של 'תביר טיפחא', כלומר יש לקוראים נטייה להתעכב יותר מדי בטעם התביר, ובוזה מתעוותת כוונת המקרא. טעם מפסיק בנסמך הוא לעצמו דבר נפוץ למדי. רואים לפעמים שהטעמים מקיפים 'במקום הלא נכון' ומדביקים למשל מלת יחס (כמו על) או 'מה' וכדומה לנסמך ומפרידים בינו ובין הסומך. ספק אם נמצא כלל שמסביר או מגדיר מתי תופעה זו צפויה. לפעמים מתוך התבוננות אפשר להגיע להסבר הנראה משכנע, המסביר למה במקום זה הטעמים מפסיקים כך. וכמה שההסבר יפה כפרפרת, והרעיון שבפסוק מתיישב יפה לפיו, אך זו לא 'כוונת המשורר'¹⁴
לפנינו הטעם מפסיק בין הנסמך לסומך, המחבר מציע רעיון נפלא. השאלה אם 'בעל הטעמים' חשב כך כשפיסק. יתכן מאוד שהיה מפסק כך גם לולא השיקול הזה.

ראש השנה תשעט

קוראים יקרים, גליון זה הוא הראשון משנת עט. כזכור, מפעל זה החל בפרשת אחרי-קדושים סו, גליוני סו נמסכו בגליוני שנת סז. ומאז כמעט כל שבוע עלה בידי בע"ה להפיק גליון לשוני על פרשת השבוע.
עלי להודות לכל המסייעים הן בהבהרת דברים בהושט עזרה מקצועית, והן בהערות עניניות. והן השואלים, דברים ששמעתי מאחרים או ראיתי אצל אחרים נשתדלתי להביא בשם אומרם.
בהמשך הזמן החל גליון זה לצאת גם בפידיאף (PDF) למעדיפים לראות אותו כך, וגם מוצב וניתן להורדה ב'לדעת', ומוצב ונשמר וניתן להורדה באוצר החכמה. וזו הזדמנות נאותה להודות להם על כך.

אביא בזה את הפתיחה בגליון הראשון אחרי-קדושים סו,
בס"ד יום ה' לסדר ואהבת לרעך כמוך

כמו שצינו אנו עומדים בסיוע הקוראים ובשיתופם בהפקת עלון פרשת השבוע דקדוקי.

¹³ ראו טעמיו של רב סעדיה גאון לתקיעת שופר (שנדפסו במחזורים).

¹⁴ ביטוי עממי שאם אני מבינו נכונה, כשלומדים שיר או ביטוי נמלץ, צריך לעמוד על **כוונת המשורר**. חשוב מאוד בהבנת פיוטים ושירים, וגם בהבנת דברי הנביאים בדברי השירה שלהם. מכאן הביטוי כשרוצים לומר שלא הבין את הנקרא, ממשילים לקרוא קטע שירה שלא הבין את כוונת המשורר.

המטרה ללבן נושאים דקדוקיים מהפרשה מהתורה וממפרשיה. לא מדובר כאן בעבודה "מקצועית". מדובר ביוזמה של אנשים רגילים שאוהבים את התורה גם מהחלק הדקדוקי שלה, ששבצו הכרזות מהמין ומהנוסח: "זה דקדוק", דילוג באורים דקדוקיים במפרשי התורה ובעיקר ברש"י. בנקודה זו אציין שלעניות דעתי רוב ככל הבאורים הדקדוקיים ברש"י אינם מצריכים ידע דקדוקי מוקדם. רש"י פונה אל ההגיון הישר של הקורא. אם יש צורך להזכיר איזה כלל – רש"י מביאו במקום. לפעמים מציינים: זה צריך לשאול "בעל דקדוק", בעוד שקרוב הדבר בפיו ובלבבך. אני זוכר ששוחחתי והסברתי ענין דקדוקי לתלמיד חכמים בשכונת מגורי, והוא אמר: "ידעתי שדקדוק הוא קשה, אבל כשאני מדבר עמך הדברים נראים ברורים".

תבואנה גם הערות על קריאה נכונה יוצאים מן הכלל וכד'.
אציין גם שהעבודה הזו נעשית בשעות "פנאי" מעטות משהו כמו בין גברא לגברא.
עתה המגמה היא לרכז הערות דקדוקיות מפרשת השבוע, וגם שאלות למי שרוצה להבהיר לו ולאחרים, המגמה היא לנסות לשלוח את כל החומר הנאסף כל יום חמישי, מצפים מהציבור להגיב להסכים או לחלוק על המתפרסם, וכבר הורה לנו ר' יוחנן (בבא מציעא פד א) שעל ידי קושיות ותירוצים "ממילא רווחא שמעתא".
עתה עלינו להתפלל: ויהי נועם ה'א עלינו... וכל מעשה ידינו כוננהו.
אנו מצפים להערות והצעות לשיפורים.

וזה החלנו לעשות ויהי רצון שלא יבצר ממנו כל אשר יזמנו לעשות.

דקדוקי קריאה בקריאות ראש השנה והפטרותיו

יום ראשון של ראש השנה בראשית כא א-לד:

א וְהָ': קרא וְדָנִי

ג הַנּוֹלֵד-לִי: געיה בנ"ן. אֲשֶׁר-יִלְדָה-לִי: העמדה קלה ביו"ד, הלמ"ד בשווא נע ודגש חזק בלמ"ד השנייה מדין דחיק

ד בֶּן-שְׁמֹנֶת יָמִים: שתי התיבות הראשונות מוקפות, אין לקרוא בטעות בֶּן שְׁמֹנֶת-יָמִים

ה בְּהַנִּלֵד: במלעיל

ו עֲשֵׂה לִי: טעם נסוג אחר לע"ן. יִצְחָק-לִי: געיה ביו"ד הראשונה והצד"י בשווא נע

יא עַל אוֹדֶת בְּנִי: טעם טפחא בתיבת עַל

יד וַיִּקַּח-לָחֶם: געיה ביו"ד. וְחֵמַת: במלעיל

טו מִן-הַחֵמַת: החי"ת בצירי

טז כְּמִטְחֵי קֹשֶׁת: אין טעם נסוג אחר

יח אֶל-תִּירְאִי: הטעמה משנית בתי"ו והרי"ש בשווא נע

כא וַתִּקַּח-לִי: געיה בתי"ו

כג הַשְּׂבָעָה לִי: טעם נסוג אחר לשי"ן ודגש חזק בלמ"ד, אתי מרחיק. גִּרְתָּהּ בָּהּ: דגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק

כז לְאַבְיִמֶלֶךְ: הלמ"ד בפתח

כח לְבִדְהָן: הדל"ת בשווא נע

ל כְּבִשֶׁת: ללא ה"א הידיעה. תִּהְיֶה-לִי: געיה בתי"ו

לג וַיִּטֵּעַ אֲשֵׁל: אין טעם נסוג אחר, אֲשֵׁל האל"ף בסגול

מפטיר יום א' ויום ב' במדבר כט א-ו:

כט ב וַעֲשִׂיתֶם: במלרע¹⁵

בְּנִי־שָׁנָה שְׁבַעַה: יש להאיץ מעט את קריאת תיבת שְׁבַעַה להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע 'כבשים בני-שנה, שבעה תמימים'

הפטרת יום א של ר"ה שמואל א א א – ב י:

א ג וּפְנִיחָם: הטעמה משנית בפ"א והנר"ן בשווא נע

א ו וְכַעֲסָתָה: במלעיל והה"א לא במפיק. הִרְעַמָּה: דגש חזק ברי"ש והשווא תחתיה נע¹⁶

א ח לָמָּה ... וְלָמָּה .... וְלָמָּה: במלעיל והמ"ם בסגול

א ט אֶכְלָה: האל"ף בקמץ קטן. הה"א אינה במפיק

א י מֵרַת נִפֶּשׁ: טעם נסוג אחור למ"ם

א יא בָּעֲנִי: הבי"ת בקמץ רחב¹⁷ והעי"ן בחטף קמץ

א יג שְׁפָתֶיהָ נָעוֹת: הנר"ן דגושה במדויקים

א יד תִּשְׁתַּכְּרִין: מלרע

א טז וְכַעֲסִי: העי"ן בשווא נח

א יז שְׁלֹתָךְ: השי"ן בצירי ללא אל"ף בין השי"ן ללמ"ד

א יח וְתֹאכֵל: במלרע. לא-היו-לָהּ: געיה בה"א הראשונה

א כב וַיֵּשֶׁב שָׁם: טעם נסוג אחור ליר"ד

א כג עַד־גְּמֻלָּךְ הגימ"ל בקמץ קטן וכן בסוף הפסוק עַד־גְּמֻלָּהּ: וַתִּינָק: הטעם בתי"ו, מלעיל

א כד וְהִנֵּער נָעַר: בתיבה הראשונה הנר"ן פתוחה, בשנייה הנר"ן קמוצה

ב א רָמָה: במלעיל. רָחַב פִּי: טעם נסוג אחור לרי"ש

ב בִּי: האל"ף של שם ה' נחה ואינה נקראת, נקרא כְּדָנִי

ב ד אָזְרוּ חֵיל: טעם נסוג אחור לאל"ף והזי"ן אחריה בשווא נע

ב ה נִשְׁכָּרוּ: שי"ן שמאלית

ב ח מִצְקֵי אֶרֶץ: טעם נסוג אחור לצד"י

ב י יִחַתּוּ: במלעיל

יום שני של ר"ה בראשית כב א-כד:

א וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם: הקורא וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, משבש את משמעות הכתוב

ב הַמְרִיָּה: הרי"ש בחירק חסר ואחריה יר"ד דגושה ובקמץ. וְהַעֲלֵהוּ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת

העי"ן החטופה. אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֵיךְ: טעם טפחא בתיבת אֲשֶׁר

ג אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אָמַר-לֹו הָאֱלֹהִים: טעם טפחא בתיבת אֶל-הַמָּקוֹם, העמדה קלה באל"ף של

אָמַר-לֹו בגלל הגעיה שם וכן הדבר בהמשך פס' ט

ח אֱלֹהִים: בגרשים

¹⁵ יש לשים לב לטעות שבמחזורים של רינת ישראל שם הוטעם במלעיל

¹⁶ ישנם 16 מקרים בסה"כ בכל המקרא כולו בהם יש דגש באות רי"ש

¹⁷ לשיטתנו אין זה משנה אם הבי"ת מיודעת או לא, היא בקמץ רחב

יב כִּי-יָרָא: הִירָד הַשְּׁנִייה בְּשׁוּא. אֶתֶּה הַטַּעַם בְּאֶל־ף מַלְעִיל וְהִיא מְנוּקֶדֶת פֶּתַח. חֲשֹׁכֶת: שִׁי"ן שְׂמַאלִית
 כב יג וְהִנֵּה-אֵיל אַחֵר: יש להקפיד על הפרדת התיבות, כפי שמורים הטעמים, למנוע שיבוש משמעות
 הכתוב
 יז אֲבָרְכְּךָ: כ"ף ראשונה בשווא נח למרות הקושי
 יח וְהִתְבָּרְכוּ: הר"ש בשווא נע ולא בחטף
 כב פֶּשֶׁד: שִׁי"ן שְׂמַאלִית
 הפטרת יום שני של ר"ה ירמיהו לא א-יט:
 א מִצָּא חֵן: הַטַּעַם בְּצַד־י אינו נסוג. שְׂרִידֵי חֶרֶב: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִרִ"ש הַרְאֻשׁוֹנָה
 ב מִשְׁכַּתִּיךָ חֶסֶד: לִמְבַטְּאִים חִלִּית כִּכ־ף רְפוּיָה לְהִיזְהֵר מִהִבְלַעַת אוֹת
 ג תַּעֲדִי: הַעִי"ן בְּשׁוּא נֶח
 ד תִּטְעִי: הַטִּי"ת בְּשׁוּא נַע¹⁸
 ו רָגַו: בְּמַלְרַע וְהַרִ"ש בְּקִמָּץ קֶטֶן. הִלְלֹו: לִמ־ד רַאשׁוֹנָה בְּשׁוּא נַע
 ח אֶל-נַחֲלֵי מַיִם: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִנְו־ן. בְּכָרִי הוּא: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִכ־ף
 ט מִזְרָה: הַרִ"ש בְּצִירִי
 יב מִיגֻזָּם: מ"ם רַאשׁוֹנָה בְּחִירָק מֵלָא, אֵין לִבְטָא תְּנוּעַת שׁוּא תַּחַת הִירָד
 יג וְרִינִתִּי: הַטַּעַם בְּתִ"ו מַלְרַע
 יד בְּרָמָה: הַבִּי"ת בְּשׁוּא, לֹא בְּקִמָּץ
 טו וְשָׁבוּ: בְּמַלְעִיל
 יט הִבֵּן: ה"א הַשְּׂאֵלָה חֲטוּפָה וְהַבִּי"ת אַחֲרִיָּה רַפָּה. הִמָּו: בְּמַלְרַע

מדפי פרשת השבוע של בר-אילן ראש השנה עו

הרב יצחק קראוס¹⁹

"אבינו מלכנו עשה למען הרוגים על שם קדשך"

נשאלתי מדוע בתחינה "אבינו מלכנו" יש כמה בקשות הבאות בתוך סוגריים. התשובה לשאלה זו פותחת לפנינו צוהר להתבוננות בדרכי התגבשותן של התחינות במהלך הדורות. מתוך מגוון הנושאים העולים מן התחינה שלפנינו, אתמקד בהשתלשלותן של ארבע שורות מן התחינה:

עשה למען הרוגים על שם קדשך, עשה למען טבוחים על ייחודך [...] עשה למען באי באש ובמים על קידוש שמך [...] נקום (לעינינו) דם עבדיך השפוך.

המקור הקדום ביותר לאמירת "אבינו מלכנו" מופיע בתלמוד (תענית כה ע"ב) בהקשר לבקשת גשמים בעת בצורת. רבי אליעזר התפלל שירדו גשמים ולא נענה. "ירד רבי עקיבא אחריו ואמר: אבינו מלכנו, אין לנו מלך אלא אתה; אבינו מלכנו, למען רחם עלינו. וירדו גשמים". כמה מאות שנים לאחר מכן מופיעה רשימה ארוכה יותר של תחינת "אבינו מלכנו" ונשאלת שם השאלה: "אבינו מלכנו דקא אמרין, הכי מסדר ואזיל?" (סדר רב עמרם גאון, מהדורת גולשמידט, עמ' קלח). מדבריו ניתן להסיק שמנהגו של רבי עקיבא שרד במשך דורות רבים. וכן מעיד גם רש"י, כמאתיים שנה לאחר רבי עמרם גאון. וזה לשונו: "אבינו מלכנו רגילין ובאין לאמרו מימי ר' עקיבא" (סידור רש"י, סימן קפ).

מה אמרו בדיוק? אין אנו יודעים אם הסתפקו בשתי התחינות המקוריות "אין לנו מלך אלא אתה" ו"למען רחם עלינו". רש"י אומר: "וכשראו שנענו בתפילה זו, הוסיפו עליה מידי יום ביום, וקבעום לימי התשובה"

¹⁸ הקורא בשווא נח יחשוש לשינוי משמעות חמור (טעות במקום נטיעה)

¹⁹ הרב פרופ' יצחק קראוס המדרשה לנשים, אוניברסיטת בר אילן.
 לע"נ חללי "צוק איתן" במלאות שנה לעקידתם על שם קדשך

(שם). ונשאלת השאלה: האם כדברי רש"י אמרו בקשות מדי יום ביומו? הואיל ולא מצאנו מקור שנאמר בו במפורש שנהגו לומר בקשות מדי יום, יש לשער שכוונת רש"י לומר שבעקבות הצרות שסבלו היהודים לעתים קרובות, נוספו עוד בקשות שנאמרו בקביעות בימי התשובה. נמצא שהנוסח הראשון של בקשות בא ב"סדר רב עמרם" גאון, ובו עשרים וחמש בקשות או עשרים ושלוש בקשות ועוד שתיים בסוגריים (במהדורת פרומקין).

ב"אוצר הגאונים" נזכרת אמירת "אבינו מלכנו" בלא פירוט הבקשות. ד"ר יעקב רוטשילד, במאמרו המסכם בנושא זה מונה את מספר השורות בנוסחים השונים. תלמידו של רש"י, רבי שמחה מוטר, ב"מחזור ויטרי", מונה שלושים וחמש בקשות. כאמור, יסודן בתפילתו של רבי עקיבא, ובמרוצת הדורות נוספו עליהן בקשות, בהתאם לצורך, וזהו הרקע לשוני הנוסח.

היום נוהגים לומר "אבינו מלכנו" בכמה קהילות בעשרת ימי תשובה ובתעניות ציבור (הערת העורך: הספרדים אינם אומרים בימי הצומות "אבינו מלכנו", אלא רק בעשרת ימי תשובה)²⁰, אולם לא ברור שכן היה המנהג בעבר. הטור אינו מזכיר אמירת "אבינו מלכנו" (טור, הלכות ראש השנה, סימן תקפד), ומעניינת הערתו של ה"בית יוסף" שם: "נוהגין בקצת מקומות לומר בראש השנה אחר התפילה אבינו מלכנו חטאנו לפניך". ואכן, רבי יוסף קארו אינו מזכיר אמירת "אבינו מלכנו" (שולחן ערוך, סימן תקפד). והרמ"א משיג על אתר: "ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר" (סימן תקפד, סעיף א). ויש לציין שה"שולחן ערוך" מזכיר אמירת "אבינו מלכנו" ביום הכיפורים (סימן תרכב, סעיף ג).

אחד ההבדלים הבולטים בין מנהג אשכנז למנהג עדות המזרח והתימנים הוא ארבע השורות שהזכרנו לעיל. ב"סדר רב עמרם" לא מצינו את התחיות על הרוגים וטובחים, והן מזכרות בפעם הראשונה ב"מחזור ויטרי". רוטשילד ואחרים משערים שנאמרו בעקבות גזרות תתנ"ו שהיו באשכנז, וכמו שאומר רש"י, ש"הוסיפו עליה מידי יום ביום", כנראה מן הטעם שהצעת, שנוספו עקב צרות היום-יום. נראה לי שזהו הרקע לשוניים בנוסח ולריבוי המשפטים הממוסגרים, המשקפים שינוי גאוגרפי ואופי הצרות. ונשאלת השאלה: מדוע יסדו שלוש בקשות נפרדות: על הנהרגים, על הטובחים ועל באי באש ובמים?

רבי ידידיה וויל, בנו של בעל ה"קרבן נתנאל", אומר (לבושי בדים, ירושלים תשמ"ח, עמ' קפח):
ונראה בזה בשעת גזרת שמד היו מתאספים אנשים ונשים, ושחטו עצמן ואת בניהם ובנותיהם, וצורחים "שמע ישראל" כדי לצאת נשמתם באחד [...] וזהו "למען טובחים על יחודך", שהיו טובחים עצמן על יחודך באמירת ה' אחד."

בדרך זו הוא מאפיין כל קבוצה: הנהרגים, הטובחים, שטובחים את עצמם (והוא מביא ראיה מן הקניות לתשעה באב שנתחברו באשכנז), והמוסרים את עצמם לאש ולמים בימי בית ראשון ושני. הרב יששכר שלמה טייכטל הי"ד, בעל "אם הבנים שמחה", ביומו המונומנטלי, מאפיין את "הרוגים על שם קודשך" ומבדיל ביניהם לבין מי שמוסרים את נשמתם ב"אחד". וזה לשונו (אמונה צרופה בכור השואה, תש"ס, חלק ב, עמ' קצא):

זה שאנו מתפללין "עשה למען הרוגים על שם קדשך", היינו אלו שנהרגים בשביל זה בלבד, שנושאים עליהם את שם קדשך, היינו שם ישראל, דאף על פי שחטא, עדיין שם קדושתו עליהם. רבי אברהם סופר, בעל ה"כתב סופר", בדרשה ליום הכיפורים, מתייחס לניסוח בלשון הווה, "הרוגים" ולא "שנהרגו". ואסיים בדבריו המתאימים לחילי צה"ל המוסרים את נפשם בכל יום ויום (כתב סופר, ירושלים תשס"ו, עמ' נב):

אבל אחי, יש ויש שגם בימים אלו אינם מתפללים בכוונה, מש"חין זה עם זה באמצע התפילות במקום שאסור להפסיק, אם כן, זכות התפלה אין לנו, ולא נשאר לנו רק לצעוק אל ד' "עשה למען הרוגים על שם קדשך. עשה למען טובחים" כו'. אין הכוונה על אלו שנהרגו ונשחטו מכבר, דהול"ל [=דהוה ליה למימר = שהיה לו לומר] "עשה למען שנהרגו ונשחטו", אלא הכוונה שיזכור ד' לנו אותם הצדיקים שיש בעולם, ולא אלמן ישראל, אלו שעומדים מוכנים למסור נפשם על קדושת השם, וכדאמר ר"ע ברכות ס"א ע"ב: בכל יום היה מצפה מתי יבוא לידו. וכדאמר דוד המלך ע"ה תהלים מ"ד כ"ג: "עליך חורגנו כל היום". וקב"ה מחשב מהשבה למעשה. והיינו "עשה למען הרוגים ונשחטים" כנ"ל. ואנו מבקשים שבזכותם יושיענו ד' וישמע לתפלתנו ויכפר לנו על עונותינו.

עורך: הרב ד"ר חיים מלבי
עורך לשוני: ד"ר יחיאל קארה

²⁰ א"ה. ע"י בסידור אזור אליהו, גם במנהג אשכנז אבינו מלכנו נאמר רק בעשרת ימי תשובה. כן מנהג אשכנז מערב המובהק גם היום (גם חסידי קרלין נוהגים כן, כנראה בהשפעת הספרדים).

אני מוסיף בזה את גליון 'מחלקי המים' של ידידנו אשר יובל²¹ ראש-השנה עט פליאה נשגבה ממני

תהלים פרק קלט פסוקים א-יח

לְמַנְצָח לְדָוִד מְזֻמָּר

ה' חִקְרֹתַי וְתַדְעֶ: אֶתָּה יִדְעַתְּ שִׁבְתִּי וְקוֹמִי בִּנְתָּה לְרַעִי מֵרְחוֹק:

אֶרְתִּי וְרַבְעִי זָרִית וְכָל־דְּרָכֵי הַסִּבְנָתָה: כִּי אֵין מְלָה בְלִשׁוֹנִי הֵן ה' יִדְעַתְּ כֻּלָּה:

אֲחֹר וְקִדְם צִרְתָּנִי וְתִשֶׁת עָלַי כִּכְפָּה: פְּלִיאָה פְּלִיאָה דַּעַת מִמֶּנִּי נִשְׁגְּבָה לֹא־אֻכַּל לָהּ:

אָנָּה אֵלֶךְ מְרוֹחֶךָ וְאָנָּה מִפְּנִיךָ אֲבָרַח: אִם־אֶסֶק שָׁמַיִם שֵׁם אֶתָּה וְאֶצִּיעָה שְׁאוֹל הַגֶּד:

אֲשֶׁא כִנְפֵי־שָׁחַר אֲשַׁכְנֶה בְּאַחֲרִית יָם: גַּם־שָׁם יִדְךָ תִּנְחֵנִי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ:

וְאֹמַר אֲדַחֲשֶׁךָ יְשׁוּפִנִי וְלִילָה אֲזֹר בְּעֵדְנִי: גַּם־חֲשֶׁךְ לֹא־יַחֲשִׁיד מִמֶּנִּי וְלִילָה כִּי־אִיר כִּפְחִשִׁיכָה כְּאוֹרָה: כִּי־אֶתָּה קִנִּיתָ כְּלִיתִי תִסְכְּנִי בִּבְטָן

אִמִּי: אִוֶּדְךָ עַל כִּי נִזְרָאוֹת נִפְלִיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנִפְשִׁי יִדְעַת מֶאֶד: לֹא־נִכְחַד עֲצָמִי מִמֶּנִּי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בִּסְתֵר רִקְמָתִי בְּתַחֲתִיּוֹת

אֶרֶץ: גִּלְמִי רָאָו עֵינַיִךָ וְעַל־סִפְרֶךָ כֻּלָּם יִכְתְּבוּ יָמִים יֵצְרוּ וְלֹא יִלּוּ אֶחָד בָּהֶם: וְלִי מִה־יִּקְרֹו רַעִידֶךָ אֶל מֶה עֲצָמוֹ רָאשֵׁיהֶם: אֲסַפְּרָם

מִחוּל יִרְבּוּן הִקְצִיתִי וְעוֹדִי עֲמֻדָּה:²²

אבן עזרא תהלים פרק קלט

זה המזמור נכבד מאוד בדרכי השם ואין באלה החמישה ספרים מזמור כמוהו. וכפי בינת אדם בדרכי השם ודרכי הנשמה יתבונן בטעמיו. ועתה אפרשנו בדרך קצרה בע"ה.²³

מסכת פסחים דף קיז עמוד א

לְדָוִד מְזֻמָּר - מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה. מזמור לְדָוִד - מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה.

ללמד שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה. שנאמר: "ועתה קחו לי מנגן וחייה כנגן חמנגן ותחי עליו יד ה'".²⁴

נעבור אל פסוקי הפרק. מי שמחפש בפסוקים אלה קו מחשבה רציף, תזה קוהרנטית וחובקת עולם, עתיד להתאכזב. הפרק הוא פסיפס של רעיונות ומחשבות הנעות רצוא ושוב. אין תשובות מקיפות, אין פתרונות כוללים, אין "פשר דבר". יש רק תמיהות והשתאויות ופליאה אחת גדולה. יש פיסות מחשבה והגיגים קרועים הנעים במשב רוחו של המשורר, שפעמים היא סוערת ופעמים ניוחה. ככה יהיו גם דברינו להלן המבוססים על המדרשים ועל פרשני המקרא. כל פסוק – עולם ומלואו.

ה' חִקְרֹתַי וְתַדְעֶ

פירוש אבן עזרא

החל חקרתני - כדרך חוקר לב ובוחן כליות ויכולת לדעת כל סודי:²⁵

מדרש תהלים (שומר טוב; בומר) מזמור קלט

אמר צופר הנעמתי: "החוקר אלוה תמצא וגו', גבהי שמים מה תפעל וגו', ארוכה מארץ מדה וגו' " (איוב יא ז-ט) - אין אדם

עומד עליה. "ונעלמה מעיני כל חי" (איוב כח כא). ומי ידעה? אלהים, שנאמר: "אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. כי

הוא לקצות הארץ יביט, תחת כל השמים יראה" (איוב כח כג כד), אין אדם יכול להגיע עד סוף מעשיו של הקב"ה. וכן דוד

²¹ Ashery@methoda.com דבריו מופיעים גם במרשתת מומלץ מאוד למי שלומד את הפרשה עם דרשות חז"ל.

²² פרק זה בתהלים עומד כמגדלור ומאיר לכל השנה, ובפרט לעומדים על סיפה של השנה היוצאת ועל מפתן הכניסה לשנה החדשה. מה גם שמפרק זה נלקחו לא מעט ביטויים ומוטיבים לתפילת הימים הנוראים, כמו: "דבר אין בפי ובלשוני מילה", "הן אתה ידעת כולך", "לא נכחד ... ממך", "ועל ספרך כולם יכתבו", "ימים יוצרו ולו אחד בהם", "אנא מפניך אברכה" – תזכורת ליונה הנביא ועוד. את חלקם נזכיר להלן, אך לא נוכל לעבור על כל פסוקי הפרק. שים גם לב שהתמקדנו בח"י הפסוקים הראשונים של הפרק והשמטנו את שישה הפסוקים האחרונים, שהם נושא נפרד, כהצעת עמוס חכם בפירוש דעת מקרא.

²³ כי אולי אבן עזרא סבור שאין להרבות בפירושים לפרק כה נשגב, שמא יעיבו הפירוש, הדקדוק הלשוני והמדרש על המקרא. אבל פירוש מעט, כן. גם פרשנים בדרך הסוד לא פסחו על פרק זה, ראה למשל ספר האמונה הרמה לראב"ד מאמר א פרק א שמנתח פסוק אחר פסוק בפרק זה ומכתיר אותו בכותרת: "מעיד במושכלות ומדרגות המאורות" ומוסיף: "כבר מנה זה המזמור כל סוגי הנמצאות". ואנו נלך בדרכי הפשט והמדרש ונקווה שלא נפגוש בטעם המזמור הנכבד הזה.

²⁴ והפרק שלנו פותח: "למנצח לְדָוִד מְזֻמָּר". קדמה השכינה לשירה. אי אפשר לומר פרק זה אם לא שזכה אדם לשכינה שתסייע בידו. אבל השכינה לא תבוא, אלא מתוך שמחה של מצווה, ושמחה זו היא שתביא את השכינה שהיא תביא את השירה. סוף דבר, השירה תביא את השכינה ואם הלל לא נאמר בראש השנה, ביום שבו "ספרי חיים וספרי מתים פתוחים" (ראש השנה לב ע"ב), מזמורי תהלים נאמר: מזמור כד בליל ראש השנה [א"ה: מנהג זה לא נתקבל בכל אשכנז]. מזמור מז לפני התקיעות [גם זה לא], שיר של יום ועוד.

²⁵ פתיחת הפרק היא בהודאה שכל מה שייאמר להלן כבר גלוי וידוע לקב"ה שהוא "חוקר לב ובוחן כליות" ולפיכך יודע "כל סודי". אז מה טעם בדברי המשורר? מה יחדש בתפילתו/שירתו/פיוטיו שאינו ידוע לבורא? אולי רק ימעד וייכשל בלשונו ("שלא יכשלו בלשונם")? התשובה מצויה בעצם המשך הפרק. וכמו שכתב שלמה אבן גבירול: "הנה לך תיטב זמרת אנוש". ובאיוב ד ב: "ועצור במילין מי יוכל". וזכות הראשונים לביטוי "חוקר כליות ולב" שמורה לירמיהו שטבע ביטוי זה מכאב לב ובזעקה וספר תהלים הפכו להמית לבו בגרשה. ראה דברינו [חוקר לב ובוחן כליות](#) בפרשת בחוקותי.

אמר: "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהילתו" (תהלים קו ב), אין אדם יכול להגיע לגבורותיו של הקב"ה. וכן משה אמר.²⁶
אלא הוא עומד נצח והוא חוקר את הכל. לכן דוד נותן לו את הנצח ומזמר, שנאמר: "למנצח לדוד מזמור".²⁷

אַתָּה יָדַעְתָּ שְׁבִתִּי וְקוֹמִי

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור קלט

"אתה ידעת שבתי וקומי" - אתה ידעת כשהייתי בשלוותי לא שכחתיך, וכן הוא אומר: "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב" (שמואל ב ז א) - שמא לא אמרתי אתה ידעת שבתי וקומי?²⁸ וכשקמתי לברוח מפני אבשלום לא קראתי אחריו תגר, אלא: "מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום" (תהלים ג א).²⁹

ר' יהודה אומר: המזמור הזה אדם הראשון אמרו, שנאמר: "ה' חקרתני ותדע וידעת" שלא היה לי איפשר בלא אשה לכך נאמר לא טוב היות האדם לבדו. לכך נאמר ה' חקרתני. אתה ידעת שבתי וקומי, שבתי בגן עדן.³⁰

בְּנֵתָה לְרַעִי מֶרְחוֹק

רש"י על הפסוק

בנתה לרעי מרחוק - בנתה מרחוק למושכני אל רעותך וחיבתך: לרעי - לקרבני אליך.³¹

תורת המנחה פרשת בשלח

בנת לרעי מרחוק - ידעת היאך הייתי רועה נאמן על הצאן.³²

אבן עזרא על הפסוק "והי מה יקרו רעידך", להלן

רעידך - מחשבותיך כנגד "בנת לרעי". והטעם, כי אתה תדע כל מחשבותי ואני לא אדע מחשבותיך כי נשגבו ממני ויקרים הם לדעתם.³³

כִּי אֵין מִלָּה בְּלִשְׁוֹנִי הִן ה' יָדַעְתָּ כָּלָה

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור קלט

כך אמר דוד לפני הקב"ה: אתה ידעת שבתי וקומי, ולא עוד אלא כל פסיעה ופסיעה שאני עתיד לפסוע כבר גלויה לפניך, וכן אמר הכתוב: "כי עתה צעדי תספור" (איוב יד טז). ולא מעכשיו, אלא עד שלא באתי לעולם, וכן הוא אומר לירמיהו: "בטרם

²⁶ כאן קיצר הדרשן או השמיטו המעתיקים ולא ידעו לאילו מדברי משה הוא מתכוון. נראה שהכוונה לתחנוני משה להיכנס לארץ, אולי לפסוק בדברים ג כד: "אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְבוּרָתְךָ". ואולי גם לשירת האזינו, שירת היסוד

²⁷ השימוש בפסוקים מספר איוב, כאן וגם במקורות שנביא בהמשך, אינו מקרי. פרקי איוב: תלונותיו, תוכחת רעיו ותשובותיו להם, מתמזגים לתוך פרקי תהלים. הכאב והסבל שבספר איוב שולווים להם שאלות מציקות ותמיהות עד כדי קטרוג ותלונה, נהפכים בספר תהלים לתימהון והשתאות עד כדי התפעלות ופליאה. אין תשובות, רק שאלות; על כך יסכימו ספר איוב וספר תהלים. הקב"ה כה נשגב, כה נעלם וטמיר, אין אדם יכול להגיע לגבורותיו ולפשר מעשיו; הקב"ה 'עומד נצח' וחוקר הכל. ולכן, מה? לכן דוד נותן לו את הנצח! האדם הוא שמכתיר את הקב"ה, הוא שנותן למנצח את הנצח, לגיבור את גבורתו, ללובש עוז והדר את ההוד והתפארת, ליוזע הכל את "דעת שפתי ברור מללו". וגם זה פסוק מאיוב (לג ג). כיצד? במזמורים, במדרשים, בפיוטים ובתפילות בשפת אנוש. במלכויות שנאמר בתפילת ראש השנה הבא (הבאה) עלינו לטובה.

²⁸ "מחשבת שבתי וקומי", מדגיש פירוש מצודת דוד. הפעולות הבסיסיות ביותר שהאדם עושה באופן בלתי מודע וללא מחשבה וכוונה מיוחדות: "חפץ האדם ומחשבתו ידעם האל יתברך, ויבינם למרחוק", מפרש רד"ק. אולי לכן נקשרת קריאת שמע שהיא קבלת עול מלכות שמים עם "בשכבך ובקומך".

²⁹ אין לך דבר קשה יותר מאשר תרבות רעה בביתו של אדם (ברכות ז ע"ב, שמות רבה א א ועוד). בנו של אדם הקם עליו. וגם על זה אומר דוד מזמור, מעין צידוק הדין וקבלתו בשמחה: "שמחה לצדיקים שעושה בהם משפט, שהוא מנקה אותם מעוונותיהם ... שהרי דוד כיון שפגעה בו מדת הדין התחיל שמח ומזמר מזמור לדוד" (מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור ג).

³⁰ ראה פירוש אלשיך שמפרש את כל הפרק על אדם הראשון בעקבות חז"ל: "פה אחד הסכימו כי מזמור זה על אדם הראשון ידבר". אי לכך, אומר אלשיך: "ולכה באורחותם, כי הם מקבלי האמת והצדק". שיטה זו אולי מצמצמת קצת את התוקף האוניברסלי של הפרק, אבל מתאימה לערב ראש השנה בו נברא האדם (פסיקתא דרב כהנא פסקא כג). הדבר גם מסתדר היטב מדוע דוד הוא שאמר את המזמור הזה, כי דוד קשור עם אדם הראשון, ממנו קיבל את שבעים שנותיו, שנים שנגרעו מאלף השנים שהיה אדם הראשון מיועד לחיות וחי רק 930 בגלל חטא עץ הדעת טוב ורע (במדבר רבה יד יב). ומה ידע הקב"ה שהוא יחיד בעולמו? שלאדם אין טוב שיהיה יחיד וכל מהותו היא הזוגיות. ההשלמה האנושית הטבעית: "זכר ונקבה ברא אותם".

³¹ ראה רש"י בפירושו לבמדבר כג כא בברכת בלעם: "ה' אלהיו עמו" - אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכו. "ותרועת מלך בו" - לשון חיבה ורעות כמו: "וַיֵּבֶא חֹזֵי יָרֵחַ דָּוִד הָעֵדִי וְכוּ" (שמואל ב טו לז) - אוהב דוד, "וַיִּתְּנָה לְמַרְעֵהוּ" (שופטים טו ו) וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהן. נראה שכדאי לזכור פירוש רש"י זה כשאנו שומעים את התרועות (שעפי"י הגמרא הם יבבות) וכשאנו אומרים את הפסוק "ותרועת מלך בו" במלכויות. התרועה היא רעות וחיבה! ראה דברינו [שופרות](#) בראש השנה.

³² רעי הוא רועי. שראית שהייתי רועה נאמן. ואנו נציע לחבר את הרעות של רש"י עם הרועה של תורת המנחה (ר' יעקב ב"ר חננאל סקלי או צקלי, ספרד מאה 14, מתלמידי הרשב"א) ונוסיף גם את: "ה' רועי לא אחסר" - רועה שהוא גם ריע ואוהב את צאנו. הוא הדוד הרועה שירד לרעות את הרעיה בגנים (שיר השירים ו ב).

³³ בדרך זו הולכים פרשנים רבים נוספים, כגון אלשיך, מצודות, מלבי"ם, רלב"ג ועוד שרעי הם רעיונותי. ראה דברי דניאל בסוף פרק ז: "וַיַּעֲזִיבֵנִי יְבִחְלֵנִי". וראב"ד בספר האמונה הרמה מוסיף: "בנת לרעי מרחוק - וזהו תכונת הנפש והוא מן האיכות".

אצרך בבטן ידעתך" (ירמיה א ה) ... לכך נאמר: "כי אין מלה בלשוני", אין מזמור אין נצח אין שיחה שאני עתיד לומר שאינם גלויין לפניך, לכך נאמר: "כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כולה".³⁴ כאן בעצם יכול היה מחבר ספר תהלים לעצור ולא להוסיף מילה. רק שקט: "לך דומיה תהילה". וכאותו סיפור חסידי על הכפרי שלא ידע לקרוא ובא לבית הכנסת בימים נוראים, פתח את המחזור ואמר: ריבוננו של עולם, הרי כל התפילות והפיוטים, כל השירות והתשבחות, הבקשות והסליחות, כולם לפניך. כל מה שרציתי לומר ועוד קצת, הכל מונח כאן. אנא קרא ותוסיף עוד קצת ממחשבותי שגם אותם אתה קורא טוב ממני. ראה הסידור המתפלל וכן א-להים יצרף את האותיות באתר זושא. אבל כוחו של הדיבור האנושי גובר וממשיך ומזכה אותנו בעוד פסוקים נפלאים.

אַחֲרֵי וְקִדְּם עֲרֶתְנִי

ילקוט שמעוני תורה פרשת תזריע

"אחור וקדם צרתני", א"ר ישמעאל בר תנחום: אחור לכל המעשים וקדם לכל העונשין. אם זוכה אמרין ליה: אתה קדמת למעשה בראשית, שנאמר: "ורוח אלהים מרחפת". ואם לאו, יתוש קדמך, שלשול קדמך. ר' נחמיה אומר: אף קילוסו³⁵ אינו בא אלא באחרונה, הדא הוא דכתיב: "הללו את ה' ... החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף". ואח"כ: "מלכי ארץ וכל לאומים, שרים וכל שופטי ארץ".³⁶

פְּלִיאָה דַּעַת מִמֶּנִּי נִשְׁגְּבָה לֹא אוֹכֵל לֶה

רש"י על הפסוק

פליאה דעת וגומר - מכוסה ונעלם ממני מקום לברוך מפניך.³⁷

אבן עזרא תהלים על הפסוק

פליאה - שם התואר והמתואר הדעת וזאת הדעת המחשבת היא.³⁸

פירוש מלבי"ם על הפסוק

פליאה, כי יש שני מיני פליאה, א] פליאה שהאדם יכול עליה להשיגה והיא מופלאת רק מאיש פרטי. ועל זה אמר: "פליאה דעת ממני", ב] פליאה החלטית שהיא נמנעת ההשגה כלל ולא ישיג אותה שום אדם. ועל זה אמר: "נשגבה לא אוכל לה", שהוא דבר הנשגב מבינת האדם.³⁹

דברים רבה (ליברמן) פרשת ניצבים

"כי המצוה הזאת ... לא נפלאה היא ממך". זהו שאומר הכתוב: "פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה" (תהלים קלט ו) ... זו דעתה של תורה. נשגבה לא אוכל לה - קשה היא ועומדת לפי כחי ... אמר הקב"ה לדוד: אתה אמרת פליאה דעת ממני, כבר קדמך משה רבך ואמר: "לא נפלאה היא ממך".⁴⁰

³⁴ ואלשיך מבאר: "כי אין מלה בלשוני להגידם, אך הן ה' ידעת כולה מבלי שאומר אותם". בכך חזרנו לפסוק הראשון: "חקרתני ותדע". ושוב הקשר עם פסוקים מאיוב והנה גם עם ירמיהו.

³⁵ של האדם.

³⁶ רוחו של האדם היא היצירה הראשונה בבריאה, אולי הייתה קיימת אפילו לפני תחילת הבריאה, עוד לפני: "ויאמר אלהים יהי אור". ככתוב: "ורוח אלהים מרחפת על פני המים". [א"ה. פירוש מחודש למדין] אבל האדם עצמו נפש חיה: "גלמי ראו עיני", נוצר אחרון. יש אומרים משום שהוא תכלית ונזר הבריאה ויש אומרים משום שנברא סמוך לשבת. אבל מדרש זה ואחרים אומרים שאם יגבה לבו ותזוח עליו דעתו, יאמרו לו: יתוש קדמך שלשול קדמך. "אדם ובהמה תושיע ה'" - אדם בזכות בהמה תושיע ה' (בראשית רבה לג). וכך גם בספר יונה שנקרא ביום הכיפורים עם ייטו צללי ערב. ראה דברינו אדם ובהמה תושיע ה' בפרשת נח. ונראה לומר שהמילים "אם זוכה", משמעותן: אם מבין האדם שהוא חלק מבריאה גדולה יותר. שהוא וציפור כנף ובראו זה לצד זה וצריכים לחיות זה לצד זה.

³⁷ פליאה היא שם עצם: דבר מופלא. מה היא הפליאה? הידיעה להיכן ניתן לברוך מפני האל. כך נראה שמפרש גם מצודת דוד על הפסוק: "פליאה דעת ממני - מכוסה ממני ידיעת הצלה ממך. נשגבה - דבר תחבולת ההצלה חזקה וקשה מאוד לא אוכל לדעתה". הצלה כמו להימלט. בשיטה זו, פסוק זה משמש מכוא לפסוק שבא מיד אחריו: "אֶנָּה אֵלֶךְ מְרוֹחֵךְ וְאֶנָּה מִפְּנֵיךְ אֶבְרָחָה" (ולפסוקים שאחריו). למה שירצה האדם לברוח (להינצל) מהקב"ה? האם הכוונה היא בעצם לומר שאין אתר פנוי מהשכינה ("לית אתר פנוי מינה", זוהר) ואי אפשר בעצם לברוח מהאל, או שמא יש אכן מחשבה של המשורר על בריחה בשל עוצמת השגב והמלאות. קשה לאדם לחיות בהרגשה בלתי פוסקת של השגחה ובחינה מתמידים. ושוב אנחנו בספר יונה.

³⁸ וכך גם מפרש רד"ק: "פליאה דעת ממני, זאת הדעת פליאה ממני ונשגבה". נראה שאין כאן רק הבחנה דקדוקית שפליאה אינו שם העצם אלא שם התואר של הדעת: "הדעת המופלאת", אלא גם פירוש הרואה בפסוק זה כעומד בפני עצמו, או כמסכם את הפסוקים שלפניו, ולא כמבוא לפסוקי הבריחה שלאחריו. פליאת הדעת או הדעה המופלאת הם הנושא. הבריחה באה בעקבות הפליאה.

³⁹ בזירות של התפתחות המדע המואצת והידע העצום שלנו על עצמנו ועל העולם שסביבנו, התפתחות שנוכשת בעבודת צוות ובתקשורת בין אלפי מדענים כפי שלא היה מעולם, נראים דברים אלה של מלבי"ם מתאימים במיוחד. שום "איש פרטי" לא יוכל לבדו לפלוא העולם והאדם. אך גם בעבודת הצוות הגדולה ביותר אנחנו יודעים שיש דברים שהיו ולעולם יהיו "דבר הנשגב מבינת האדם". וכדימוי של הפסיקאי פרד הויל מגדולי הפסיקאים של התקופה האחרונה, על הידע המדעי שהוא ככלון שהולך ומתנפח כל העת מבפנים, אך לעולם יישאר מרחב אינסופי נעלם מחוץ לו.

⁴⁰ ראה גם אגדת בראשית (בבור) פרק עג שהפסוק פליאה דעת ממני נשגבה נאמר על יעקב ברגע המשבר הגדול בפרשת יוסף ואחיו כששלח את בנימין עם האחים למצרים בעל כרחו, חשב שהכל אבוד, ואמר: "ואל שדי ייתן לכם רחמים לפני האיש". (בדומה למדרש תהלים לעיל על "שבת וקומי"). בשני מקורות אלה, נראה שיש ניסיון של המדרש להוריד את דברי דוד הנשגבים אל המציאות האנושית ואל דרישות התורה מהאדם. בשניהם, יש פתרון למה שנראה בראייה ראשונה כפליאה נשגבה לא אוכל לה. אבל יש ביניהם הבדל משמעותי. השימוש בפסוק לסבלו וכאבו של יעקב, מובן וברור ובא לעודד ולחזק מי שמצוי במשבר שנראה כמצב ללא מוצא ותקווה (ואחריתו הייתה לטובה). אבל העימות של

וטעם כנפי שחר - אילו היו לו כנפים עפות במהרה שירימם וישאם, כי ברגע עלות השחר יהיה פרוש מקצה מזרח עד סוף מערב האור הנראה בעבים לפני זרוח השמש ... גם שם - לא הייתי יכול ללכת אל אחריית ים אם לא תנחני ירך. והנה ירך תנחני ותאחזני ימינך והנה הייתי כבורח מידך אל ירך.⁴¹

נִפְלָאִים מַעֲשֵׂיךָ וְנִפְשֵׁי יוֹדְעַת מֶאֱד

רד"ק תהלים פרק קלט

ונפשי יודעת מאד, טעם מאד דבק עם נפלאים מעשיך, כלומר מעשיך נפלאים מאד ונפשי יודעת, כלומר נפשי המשכלת. אמר: אעפ"י שבשאר החיים נפלאים מעשיך, אין בהם מי שיכיר, אבל בי נתת הנפש המשכלת יותר על שאר החיים, והיא תדע מעשיך הנפלאים ותודה לך עליהם.⁴²

ונוראות היצירה הם נגלים ונפלים לחכמים, כי כל אבר ואבר נברא בחכמה, ועל התכונה שנברא הוא לצורך ולתועלת, וכל אדם צריך להתבונן בהם, ומתוך כך יכיר נפלאות היוצר ויודה לו עליהם. ואם באנו לספר בזה החיבור תכונת האברים ותועלתם ומזג הכחות ותועלתם יאריך הסיפור, אבל המשתוקק להם ימצאם בספרי החכמים.⁴³

ילקוט שמעוני תורה פרשת בשלח [המתחיל ברמז רכה]

"נורא תחילות עושה פלא" (שמות טו יא) - עֲשֶׂה פלא אין כתיב כאן אלא עושה פלא לעתיד לבוא ... עשה עמנו פלא ועושה עמנו בכל דור ודור, שנאמר: "נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד". "רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו" (תהלים מ ו) ... "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז טו) - אראנו מה שלא הראית לי לאבות, שהרי נסים ונפלאות שאני עתיד לעשות עם הבנים יותר מהפלא ונפלאות מה שעשיתי עם אבות.⁴⁴

דברי דוד עם "לא נפלאות היא" של התורה בפרשת נצבים, בא אולי להוריד את המעלות הגבוהות של דברי דוד אל הפלאות הארציות והאנושיות האפשריות, אל התורה כתורת חיים. התורה באה מאותם ספירות גבוהות עליהם משורר דוד, אבל היא ירדה לארץ וניתנה לבני האדם על מנת שיעמדו על סודותיה ורזיה, ויש להם את הכלים והיכולת לעשות זאת. אתה דוד אומר: "פליאה דעת ממני נשגבה" ומשה עונה לך: "לא בשמים היא, לא נפלאות היא ממך". ראה דבריו [לא נפלאות היא ממך](#). בפרשת נצבים. לא בכדי מצויה פרשת נצבים בלוח השנה לפני ראש השנה.

⁴¹ וכך גם רש"י על הפסוק: "אשא כנפי שחר - אם אשא לי כנפים כשחר הזה המבהיק לפי שעה מסוף העולם לסופו כן אמהר לעוף עד אשר אשכון באחריית ים: גם שם - אין לי מנוס כי כל חשך לא יחשיך ממך", וכן מצודת דוד: "אשא כנפי שחר - אם אמרתי אשא כנפים לעוף חיש מהם בקצה הים כשחר הזה המבהיק ברגע אחת עד קצה העולם: גם שם - הלא גם באחריית הים ירך תנחני וימינך תאחזני להוליך אותי אחר חפצך ואם כן אברח מידך לידך". השחר העולה קמעא קמעא, כאילת השחר, ופתאם מפציע בבת אחת ומאיר בכנפיו את כיפת השמים ממזרח למערב, מעניק תחושה של יום חדש בו הכל נברא מחדש: "המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית". והמשורר נישא על כנפי שחר אלה ומדלג איתם ממזרח למערב, אולי שם תירגע פליאתו והשתוממותו, אולי שם יש עוד: "וְאֶמַר אֶךָ חֲשֵׁךְ יִשְׁפְּנִי וְלִילָה אֲדֹר בְּעֵינַי". אבל גם שם: "חֲשֵׁךְ לֹא יִחְשִׁיךְ מִמֶּךָ וְלִילָה כִּיֹּם יֵאִיר בְּחֲשִׁיכָה כְּאֹרֶחַ". אין מסתור בחושך. בריחה היא תמיד "ממני אליך", וכמו שאמר דוד בדברי הימים א כט יד: "כי מִמֶּךָ חָלָה וּמִיָּדְךָ נִתְּנָה לִי". (ראה דבריו [מיד נתנו לך](#) בפרשת ויקהל). והדברים מתקשרים גם אל ספר יונה שנקרא כיום הכיפורים.

⁴² השאלה היא איפה לשים את המילה "מאד" שבפסוק. רד"ק מציע להזיז אותה אחורה ולהצמידה למילים "נפלאים מעשיך" ולקרוא את הפסוק כך: נפלאים מעשיך מאד ונפשי (המשכלת) יודעת (ומבינה זאת). כך גם מפרש אבן עזרא תהלים בשם רבי משה. אבל הוא מביא גם את פירוש ר' יהודה הלוי שמשאיר את המילה "מאד" במקומה: "נפלאים ממני מעשיך אף על פי שנפשי יודעת מאד". וכך גם מפרש מצודת דוד: "נפלאים מעשיך - מעשיך המה מכוסים ולא ידעתיים אף כי נפשי היא משכלת ויודעת מאד דברים מושכלים, על כל זה פלאי מעשיך איננה יודעת". נפלאים מאד מעשי הבורא, אבל באין הנפש המשכלת של האדם אשר יודעת להתפעל ממעשים אלה ולהודות עליהם ולהעריכם, מה תועלת יש בכל הפלאים האלה?

⁴³ קטע זה של פירוש רד"ק מבוסס על הגמרא במסכת נדה לא ע"א שמתעכבת על הפלא הגדול שביצירת הולד - הפלא של היווצרות חיים חדשים. הגמרא עורכת שם השוואה בין זריעת צמחים בערוגה לעומת יצירת העובר ברחם האשה ומשלבת פסוקים מאיוב כט ג: "בְּהִלֹּל גִּרָּה עָלִי רֹאשִׁי לְאוֹרֹךְ חֲשֵׁךְ", ואיוב י יב: "חַיִּים וְחֶסֶד עָשִׂיתָ עִמָּדִי וּפְקַדְתָּךְ שְׁמִרָה רַחוּמִי" עם הפסוק שלנו, מובא בדבריו [בהילו נרו עלי ראשי](#) בפרשת תזריע. הגמרא מחזירה אותנו לפסוקים לעיל: "אֶרְחִי וְרִבְעִי זָרִית ... אֲחֹזֵר וְקָדָם עֲרִתְנִי". אך ראה עוד פירוש מהרש"א על הגמרא בנדה הדן ברתיעה מלחקור במדעי הטבע: "אודך על כי נוראות נפלאותי נפלאים וגו'. פירוש שאני ירא לחקור בפלאי פלאות שבמעשיך שאי אפשר לחקור עליהם לפי הטבע. ונפשי יודעת מאד שהם נפלאים ממני והידעיה בהם נמנע ממני. כמו שאמר החכם: תדע אשר לא תדע. ועל זאת אודך שולוא זאת נתתי לבי לדרוש ולחקור בהם וכמאמרם במכסה ממך כל תדרוש". והרי לנו 'סיבוב פרסה' ו"הבדל קטן" בין רד"ק וריה"ל, חכמי פרובאנס וספרד מאה 12, למהרש"א פולין מאה 16 ביחס היהדות למדע הכללי.

⁴⁴ מהפליאה הנשגבה אל פלאות ההיסטוריה, ומפלא יצירת חיים חדשים של הפרט, אל פלא יצירת עם זו גאלת. לא צריך לנסוק לשמים וגם לא להינשא על כנפי השחר על מנת לראות פלאים בטבע שמסביב ובתולדות עם ישראל. זכו הבנים לניסים ונפלאות יותר ממה שנעשו לאבות ואפשר שזכו בני הבנים בימינו לניסים ופלאות גדולים עוד יותר! שהרי אין לך נס גדול יותר מקיבוץ גלויות מכל קצווי תבל בהשוואה למצרים בהם היה עם ישראל בארץ אחת. ראה דבריו [האובדים והנחצים](#) בראש השנה. וכדברי הנביא ירמיהו בפרק טז: "לִכֵּן חֲנָה יָמִים בָּאִים נָאִם ה' וְלֹא יֵאֱמַר עוֹד הִי ה' אֲשֶׁר הִעֲלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפֹן וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְיָחָם שָׁמָּה וְהִשְׁבֵּתִים עַל אֲרָמְתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָאֲבוֹתָם". ועוד אמר ירמיהו אותו וזכיר בזכרונות בראש השנה: "הֲנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפֹן וְקִבְּצֵתִים מִיִּרְכָּתִי

מהו "ועל ספרך כולם יכתבו"? מיום שברא הקב"ה לאדם הראשון כתב לו בספרו מה שהוא עתיד להעמיד ממנו עד שיחיו המתים, וכה קורא לפניו: דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור וחכמיו, דור דור ונביאיו, דור דור וסופריו ותלמידיו עד שיחיו המתים. וכן הוא אומר: "זה ספר תולדות אדם" (בראשית ה א) ... וכן הוא אומר: "מי פעל ועשה קורא הדורות מראש" (ישעיהו מא ד), רצה לומר מאדם הראשון.⁴⁵

ימים יוצרו ולא ולו אחד פקח

רש"י תהלים פרק קלט

ימים יוצרו ולא אחד בהם - לסוף ימים רבים היו עתידין להיבראות ולא היה עדיין אחד מהם נברא בהן. לפי המסורת שכתוב "ולא" - זהו פירושו. ולפי המקרא שהוא נקרא "ולו", כך פירושו: ימים יוצרו - הראהו ימים העתידים להיבראות ולחלקו בירר אחד את יום השבת. דבר אחר: זה יום הכפורים לסליחה.⁴⁶

דברי הסיכום של עמוס חכם בדעת מקרא על פרק זה

ענינו של מזמור זה התבוננות בתולדות הגמורה של האדם באל הבורא ... ה' הוא שברא את האדם ... ועל כן כל מה שהאדם עומד לדבר, כבר ידוע לאלהים ... ואף כשהאדם בורח מפני האל - באמת האל הוא המנחה אותו בדרך בריחתו ואוחז אותו בכל מקום שהוא, בחושך ובאור. ככל שהאדם מוסיף ומתבונן בדברים האלה כן גדלה השתוממותו וכן מעמיקה הכרתו כי יש כאן נפלאות ונשגבות מבינת האדם ... אין קץ ואין סוף לנפלאות האלה ועל כן המשורר נמצא תמיד במצב של דבקות בה'. ... בלשון הוגי הדעות של הדורות האחרונים יש לומר, כי הנפלאות שהמשורר משתומם עליהן ואומר שהן נשגבות מבינתו, הן הסתירות שבין ידיעת האלהים ובחירת האדם,⁴⁷ ובין הגזרה הקדומה ובין הרצון החופשי.⁴⁸ אין המשורר מבקש לתרץ סתירות אלו בדרך ההיגיון, אלא הוא מביע את רגשותיו ומחשבותיו המתעוררים בלבו בעקבות ההכרה ששני הצדדים האלה אמת הם ... ההתבוננות בשני הצדדים האלה היא שגרמה למשורר לומר את דבריו במזמור זה בלשון פיוטית עזה ונשגבה.⁴⁹

נחזור ונקרא את ח"י הפסוקים של פרק קלט בתהלים לעיל

למנצח לדוד מזמור ה' חקרתני ותדע: אתה ידעת שבתי וקומי בנתה לרעי מרחוק:

ארחי ורבעי זריתי וכל דרכי הסכנתה: כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת בלה:

אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפפה: פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה:

אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח: אם אסך שמים שם אתה ואציעה שאול הנך:

אשא כנפי שחר אשכנה באחרית יום: גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך:

ואמר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני: גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה:

כי אתה קנית כליתי תסכני בבטן אמי: אודך על כי נוראות נפילתי נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד:

לא נכחד עצמי ממך אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ: גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים יוצרו ולא ולו

אחד בהם: ולי מה יקר רעיך אל מה עצמו ראשיהם: אספרם מחול ירבון הקיצתי ועודי עמד:

ארץ גם עור ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול ישובו הנה: בבכי יבאו ובתחנונים אובילים אליהם אל נחלי מים בדרך ישר לא יכשלו בה כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא: שמעו דבר ה' גוים והגידו באיים ממרחק ואמרו מזרה ישראל יקבענו ושמרו כרעה עדרו.⁴⁵

⁴⁵ עפ"י המסורת, אדם הראשון גם נשפט בראש השנה שחל להיות בשבת [א"ה: כמזמרה שצ"ל בערב שבת, היום שבו נברא] וממנו נקבע ראש השנה כיום בו "בריות יפקדו", "בראש השנה יכתבון" והברכה: "שנכתב בספר חיים טובים". ופירוש מצודת דוד על הפסוק מוסיף: "כולם יכתבו - כל המקרים כולם ידועים לך כאילו כתובים לפניך בספר". ומליצי יושר שאינם עוד אתנו יעידו בעבורנו את מדרש אליהו רבה על הפסוק: "ועל ספרך כולם יכתבו", שהוא אומר: "ועל ספרך כולם יכתבו" - מה תלמוד לומר? עתיד הקב"ה לישב בבית המדרש שלו וצדיקי עולם יושבין לפניו, ואומר להם: בני, דור פלוני כך עשה תורה וכן עשיתי עמו צדקה, ואדם פלוני כך עשה תורה וכן עשיתי עמו צדקה. אבל איני זוכר עוונותיהם של ישראל ואינן עולין על לב, שנאמר: אל תזכר רשונות וקדמניות אל תתבונן" (ישעיהו מג יח), ואומר: "כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב" (שם סה יז). שנכתב ונחתם לחיים טובים.

⁴⁶ "לא יוצרו" או "לו יוצרו", זה מהבדלי הקריא כתיב המופלאים במקרא ששניהם נכונים. בדומה לפסוק "בכל צרתם לא או לו צר", שהקב"ה מצוי עם עם ישראל בכל צרותיהם. מחד גיסא, כל הימים הם מיוחדים, כולם נחזו ונצפו ברגע הבריאה, כל יום וטובתו עמו וכשיטת הלל הזקן: "ברוך ה' יום יום". ומאידך גיסא, "לו אחד בהם", יש ימים המיוחדים במעגל השבוע, החודש והשנה - שבת, ראש חודש, חגי תשרי, אשרי מי שידע לקדש יום יום, להעיר השחר ולהעירב יומו, לשמוח בכל רגע ורגע, להוקיר כל דקה ודקה. ועם זאת, כשבאו אותם ימים "לו אחד בהם", ימים של שגב וקדושה, השכיל להמריא אליהם בכנפי שחר, לנסוק אלי שמים ולחפש את הפליאה, לברוח מהקב"ה אליו. וידע שגם שם יד ימין תאחז בו חזק ותנחהו איך לרדת ביום שאחרי ולחזור לקדש את החול. איך להעיר את השחר של יום אחרי יום כיפור. בימים הנוראים שיוצרו השנה, "לא אחד בהם" - יחסר לנו אליקים חיים האחד והמיוחד.

⁴⁷ בחירה - בריחה.

⁴⁸ מה שאמרו חז"ל בארבע מילים: הכל צפוי והרשות נתונה" (אבות ג טו) והרמב"ם האריך בכך מאד בשמונה פרקים.

⁴⁹ ואנחנו רק נוסיף על דבריו מה שאמרנו בתחילת דברינו: מי הוא שיצר מזמור נפלא זה? שפתי מי ברור מללו גם כאשר הדברים לא כל כך ברורים? מי יצר מילים נפלאות אלה המלאות פליאה על העולם? מי הוא בעל הדעת שיוזע שדעתו קצרה? האדם - מי שכתב פסוקים נפלאים אלה והם לנו נחמה מעטה על פטירתו של אליקים חיים שכה אהב את ספר תהלים.

ונזכור את הפיוט הנפלא של שלמה אבן גבירול שמן הסתם נכתב בהשאת פרק זה בתהלים
 שחר אבקשך, צורי ומשגבי / אערך לפניך שחרי וגם ערבי.
 לפני גדלתך אעמד ואבהל / כי עינך תראה כל מחשבות לבי.
 מה זה אשר יוכל הלב והלשון / לעשות ומה כח רוחי בתוך קרבי?
 הנה לך תיטב זמרת אנוש על כן / אודך בעוד תהיה נשמת אלוהי בי!

שנה טובה ומבורכת

תהא שנת עין טובה להביט בפלאות העולם ופני איש לרעהו
מחלקי המים

לפניכם הפזמון "שופט כל הארץ" כפי שמופיע בספרי הסליחות.

פזמון זה נועד לסדר הסליחות של שחרית יום הכיפורים, אבל נתקבל לאומרו גם בערב ראש השנה. יש להצטער על כמה ליקויים שחלו בו.

שופט כל הארץ ואותנו במשפט יעמיד.

נא חיים וחסד על עם עני תעמיד.

[ו]את תפלת השחר במקום עולה תעמיד.

פעולת הבקר אשר לעולת התמיד:

היטיבה ברצונה את ציון עיר קדושי.

ונתת יד וישם בביתך למקדשי.

ועריכת גר לבן ישי

להעלות גר תמיד. כעולת:

לובש צדקה ומעטה לך לבד היתרון.

אם אין בנו מעשים זכרה ישגי חברון.

והם יעלו לזכרון לפני יי תמיד. כעולת:

חזקו ואמצו לבבכם עמי באל מעוזו.

ועדותיו כי תנצרו גם את זו לעמת זו.

יכפר בעד חטאתיכם ויזכר רחם ברגזו.

הרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד.

פעולת הבקר אשר לעולת התמיד:

מטה כלפי חסד להטות איש לתחיה.

עמד לחסד הטה גמול נא עליו ותיה.

כתב תיו חיים והיה על מצחו תמיד. כעולת:

דברי ד"ר דניאל גולדשמיד במחזורו יום הכיפורים עמ' 272

סימן: שלמה חזק ויהוה ר' שלמה בן אבן הנער לפי לוכן ל.ג. 312. צחיס צכי 7- עוריס (מחן מחריזיס א-ג-ו) והללע
 הראשונה של ד', והאוגר משחיס צמלת תמיד. 6 תנועות צכל ללע (הצללות איכן כחשצות). הפיוט, שכתצכל צכל
 הצדות, כשמו לנו צשחי עריבות, אחת צמחז- רומיאל וצתכללל והסליחות של החיזיס, צה לוחת הצחיס אחידה
 והשניה צמחזור אשכנו לרפת אינליה וספרד, לקויסכנראה ע-י חסרון שורה אחת צצחיס 3-7. מלצד זלח חלו צו
 סיכויים רבים. הנוסח הכיתון זלן הוא הנוסח הכסוג צלשכנו ופולין ציהמן וליעל, והשלמוהו לשס צילור צהוספת
 הצורות הצסרות (ומחוסס הצלפס צסליחות חיומן) צכחצ קטן. חזרת טור 4, שחפסו צעעות כרפריין, ככנסה לכל
 הנוסחגיס, וצכנסה מהס כשחכסה מלת יעולת- לי-כעולת- (שאינה מוצנח). - ש 712.

כפי המבואר בדברי גולדשמיד הנוסח בסליחות שלנו לקוי בחסר, חסר זה ממעיט מאוד את הערך הפיוטי של הפזמון.

קשה להכריע בין נוסחאות, אבל בשורה הראשונה הגרסה 'ואותה' נראית עדיפה בהרבה על הגרסה 'ואותנו'.

ובאותו עניין הגרסה כעולת עם כ"ף הדמיון גם כן איננה נראית.

הבקשה היא: [ו]את תפלת השחר במקום עולה תעמיד.

איזו עולה? עולת הבקר אשר לעולת התמיד! תוספת כ"ף הדמיון אינה מוסיפה כלום וכנראה אף מגרעת!

אם לא נכלול קטע פסוק זה שחוזר בכל הבתים הרי נראה שכל בית מורכב משלוש שורות עם חריזה פנימית, והחרוז המבריק קטע פסוק המסתיים במלה 'תמיד'.

בגלל תפיסת שורה זו כרפריין בלשון גולדשמיד כלומר כפזמון חוזר, כפי הנראה קוצרו שלושה מהבתים בפזמון בהשמטת השורה השנייה וכתחליף הוצב הרפריין: פעולת הבקר אשר לעולת התמיד:

בעוד שלבית הראשון שורה זו שהיא קטע פסוק מתאימה מאוד, הרי בשאר הבתים כסרח העודף למובאה הקיימת היא איננה מתאימה כלל!

אם אין בנו מעשים זכרה ישגי חברון.

וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן לְפָנַי יְיָ תָּמִיד. כְּעוֹלַת הַבֶּקָר אֲשֶׁר לְעוֹלַת הַתָּמִיד:
מִהַּ הַצּוֹרֵךְ לַדְּמוּת אֶת זִכְרוֹן יִשְׁנֵי חֲבֵרוֹן לְעוֹלַת הַבּוֹקֶר??

כָּתַב תּוֹ חַיִּים וְהָיָה
עַל מִצְחוֹ תָּמִיד. כְּעוֹלַת הַבֶּקָר אֲשֶׁר לְעוֹלַת הַתָּמִיד:
תּוֹ הַחַיִּים הוּא כְּעוֹלַת הַבּוֹקֶר? הֲלוֹא זֶה מְשׁוּלָל הַבְּנָה?

וְעָרִיכַת נֶר לְבָן יִשִּׁי לְהַעֲלוֹת נֶר תָּמִיד. כְּעוֹלַת הַבֶּקָר אֲשֶׁר לְעוֹלַת הַתָּמִיד:
לְמָה לֹא דִּי בְנֵר הַתָּמִיד שְׂצָרִיךְ לַדְּמוּתוֹ לְעוֹלַת הַבּוֹקֶר?

דָּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ בִּקְשׁוּ פָּנָיו תָּמִיד.
כְּעוֹלַת הַבֶּקָר אֲשֶׁר לְעוֹלַת הַתָּמִיד:
בִּקְשַׁת ה' וְדְרִישַׁת עֻזּוֹ הֵן כְּעוֹלַת הַבּוֹקֶר?

עֵתָה נִשְׁלִים אֶת הַחֲסְרוֹנוֹת בַּפּוּמֹן הַזֶּה, וּבִהְשַׁמַּט הַרְפָּרִיץ.

שׁוּפֵט כָּל הָאָרֶץ וְאוֹתָהּ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד.
נָא חַיִּים וְחֶסֶד עַל עַם עֲנִי תַעֲמִיד.
[וְ]אֵת תַּפְּלַת הַשֹּׁחַר בְּמָקוֹם עוֹלָה תַעֲמִיד.
עֹלַת הַבֶּקָר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד: בַּמִּדְבָּר כַּח כֹּהֵן

לֹבֵשׁ צִדְקָה וּמַעֲטָה לֶף לְבַד הִיתָרוֹ.
[לְהַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן לְהַכְרִיעַ הַכְּשָׁרוֹן]
אִם אֵין בְּנֵי מַעֲשִׂים זָכָרָה יִשְׁנֵי חֲבֵרוֹן.
וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן לְפָנַי יְיָ תָּמִיד. הַמְּלִים לְזַכֵּר לְפָנֵי-ה'
תָּמִיד: לְקוֹחוֹת מִשְׁמוֹת כַּח כֹּהֵן

מִטָּה כְּלָפִי חֶסֶד לְהַטּוֹת אִישׁ לְתַחֲיָה.
[וְיִדְאָג מִחֲטָאוֹ לְפָנַי רֵב הָעֲלִילָה]
עֲמֹד לְחֶסֶד הַטָּה גְּמוּלָה נָא עָלָיו וְחַיָּה.
כָּתַב תּוֹ-חַיִּים וְחַיָּה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד. שְׁמוֹת כַּח לַח

הִיטִיבָה בְּרִצּוֹנָהּ אֶת צִיּוֹן עִיר קְדוֹשִׁי.
[בְּנֵי צִיּוֹן הִיקָרִים יוֹבִילוּ מְלָכִים שִׁי]
וְנָתַתְּ יָד וְשֵׁם בְּבֵיתָהּ לְמִקְדָּשִׁי.
וְעָרִיכַת נֶר לְבָן יִשִּׁי
לְהַעֲלוֹת נֶר תָּמִיד. שְׁמוֹת כַּח כ / וִיקְרָא כַּד ב

חֲזָקוֹ וְאַמְצֻו [כִּנְרָאָה עֲדִיף: וְאַמְצֻו] לְבִבְכֶם עַמִּי בְּאֵל
מְעוּזוֹ.

וְעִדּוּתָיו כִּי תִנְצְרוּ גַם אֶת זֶה לְעֵמֶת זֶה.
יִכְפֹּר בְּעַד חֲטָאֵיכֶם וְיִזְכֹּר רַחֵם בְּרָגְזוֹ.
דָּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ בִּקְשׁוּ פָּנָיו תָּמִיד. (תְּהִלִּים קה ד וּמִקְבִּילוֹ
שִׁירַת אֶסְפֵּי ד' א טז יא)

שימו לב שבבית האחרון יש כבר ארבע שורות בלי "כעולת הבוקר", ולכן על החזן להתפתל קצת עם החזנות (אולי זו הסיבה למה באשכנז מערב השמיטו בית זה).

סיכום דברינו

באשמורות (סליחות) תימן פזמון זה נאמר באופן מלא כלומר יש ארבע שורות בכל בית, יתכן שהשמטת השורה השנייה בשלוש מהבתים היא כדי "לאזן" את מספר השורות. בהשמטת אותן שורות פזמון זה מאבד הרבה מערכו.

אמירת השורה "פְּעוֹלַת הַבִּקֹּר אֲשֶׁר לְעוֹלַת הַתְּמִיד" כפזמון חוזר מעוותת את כוונת הפייטן, וגם משוללת הבנה לעצמה.

כל הכתוב כאן פשוט למי שמשווה את הנוסח המקובל לנוסח הסליחות במחזור גולדשמיד עמ' 272, או בסדר הסליחות שלו.

במחניים פורסם מאמר שלו על הסליחה "שלוש עשרה מידות"⁵⁰ ובו הוא מראה עד כמה התעוותה הסליחה עקב הרצון להמנע מלפנות אל המידות באופן ישיר. יעוין במחזור גולדשמיד בעמ' 268.

---

⁵⁰ רגילים לכנות בשם זה פזמון שמתחיל במילים "אזכרה אלהים ואהמיה" של אמתי, שהפזמון החוזר שלו הוא י"ג מידות ה' ה' וגו', אבל כאן הכוונה לסליחה הפותחת במילים אלה, ובה פונים אל כל אחת מהמידות: "נא מדה נכונה...".